

BATI AKDENİZ BÖLGESİNDE TARLA BİTKİLERİ TARIMI

Prof.Dr. Süer YÜCE Doç.Dr. İsmail TURGUT
Doç.Dr.M.ilhan ÇAĞIRGAN Yrd.Doç.Dr.S.ÇAKMAKÇI
Arş.Gör. Haşan BAYDAR Arş.Gör.Aydın ÜNAY
Arş.Gör. Mehmet BİLGİN

Akdeniz üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarla Bitkileri Bölümü, Antalya

1. GİRİŞ

Tarım, bitkisel ve hayvansal ürünler üretmek ve üretilen ürünleri değerlendirmektir. Ülkemiz kuzey yarımkürenin sıcak iklimler kuşağında yer aldığı halde, iklim bakımından büyük bir çeşitliliğe sahiptir (Tuğay ve ark. 1985). Bu çeşitlilik bazen dar alanlarda bile büyük boyutlara varabilmekte ve sonuçta da tarım sistemleri çeşitlenebilmektedir.

Antalya, Burdur ve Isparta illerini içine alan Batı Akdeniz Bölgesi bu durumun belirgin bir örneğini oluşturmaktadır. Bölgenin yayla ve kıyı kesimleriyle belirlenen farklı ekolojik ortamlar, nadaslı tarımdan ikinci ürün tarımına değişik tarım sistemi uygulamalarını mümkün kılmaktadır.

Bu bildiride, Batı Akdeniz Bölgesinin agroekolojik özellikleri gözden geçirilerek temel ürünler bazında tarla bitkileri üretimi incelenmiştir.

2. BATI AKDENİZ BÖLGESİNİN AGROEKOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Batı Akdeniz Bölgesi Antalya, Burdur ve Isparta illerini içine almaktadır. Bölge agroekolojik açıdan sahil kesimi ve yayla kesimi olarak karakterize edilmektedir. Antalya merkez, Gazipaşa, Alanya, Manavgat, Şerik, Kumluca, Finike ve Kaş ilçeleri bölgenin sahil kesimini; Gündoğmuş, Akseki, Korkuteli ve Elmalı ilçeleri ile Burdur ve Isparta illeri ise yayla kesimini oluşturmaktadır.

Antalya denizden 42 m, Burdur 967 m ve Isparta 997 m yüksekliktedir (Anonim 1974). Çok yıllık verilere göre; Antalya 18.4°C, Burdur 13.0°C ve Isparta 12.1°C yıllık ortalama sıcaklığa

sahiptir. En soğuk olan ocak ayının ortalama sıcaklığı Antalya'da 9.8°C iken, ocak ayı sıcaklığı Burdur'da 2.3°C, Isparta'da 1.7°C'dir. En sıcak ay ise üç il merkezinde de temmuz ayı olmaktadır (çizelge 1).

Çizelge 1 deki yıllık yağış toplamalarına bakıldığında, 1055 mm yağışla Antalya'nın Akdeniz iklimi etkisini açıkça yansıttığı görülmektedir, iç Anadolu etkisinde kalan Burdur ve Isparta il merkezlerinin yıllık yağış toplamaları ise sırasıyla 431 mm ve 605 mm'dir. Yaz kuraklığı özellikle sahil kesiminde uzun ve şiddetli olup yağışın mevsimlere dağılışı düzensizdir.

Yayla kesiminde yıllık yağışın düşük olması yanında, yetiştirme mevsimi içindeki dağılımının da düzenli olmaması ve yağışın yıldan yıla büyük dalgalanmalar göstermesi tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

3. BATI AKDENİZ BÖLGESİNDE TARLA BİTKİLERİ ÜRETİM POTANSİYELİ

1988 yılı verilerine göre Batı Akdeniz Bölgesinde 594853 ha alanda tarla bitkileri yetiştirilmiştir. Bu alan içinde % 68.61'lik bir payla (408132 ha) tahıllar birinci sırada yer alarak bölgenin en önemli ürün grubunu oluşturmuştur (Çizelge 2). İkinci ve üçüncü sırada önemli ürün grupları olan yemeklik dane baklagillerin ve endüstri bitkilerinin bölge tarla bitkileri ekim alanındaki payları ise sırasıyla % 15.03 (89416 ha) ve % 13.95 (83340 ha) dır (Çizelge 3 ve 4). En az ekilişe sahip olan yem bitkilerinin % 2.35'lik bir ekim alanı (13965 ha) bulunmaktadır.

3.1. Tahıllar

Batı Akdeniz Bölgesinde yetiştirilen tahılların ekim alanı üretim ve verimleri çizelge 2 'de gösterilmiştir. Çizelge 2 incelendiğinde bölgenin tarla bitkileri ekim alanının % 47.24'ünde (281003 ha) buğday ekimi yapıldığı görülmektedir. Bölge ülke genelinde buğday ekil işi ve üretimi bakımından yaklaşık % 3' lük bir paya sahiptir. Bölgenin ortalama buğday verimi 2228 kg/ha olup ülke ortalamasının biraz üzerindedir (% 101.82).

Buğdaydan sonra bölgede ikinci sırada önemli bir tahıl cinsi arpadır. Arpanın ekim alanı 111562 ha payı ise % 18.76'dır. Arpa, Türkiye genelinde ekim alanı ve üretimi bakımından % 3'ün biraz üzerinde bir paya sahiptir ve bölgede arpa verimi ülke

ortalamasının gerisinde (% 97.85) kalmaktadır.

Bölgede 11616 ha'lık bir ekim alanı bulan yulafın bölgenin tarla bitkileri ekim alanındaki payı % 1.95 olmasına karşın, Türkiye yulaf ekilen alanlarındaki payı % 7.8'e ulaşmaktadır. Bölgenin ortalama yulaf verimi ülke ortalamasının üzerindedir (% 107.60).

Bölgede yetiştirilen çavdar, mısır, darılar ve çeltik gibi tahılların herbiri bölge ekim alanından % 0.5'den daha az bir pay almaktadırlar.

3.2. Endüstri Bitkileri

Batı Akdeniz Bölgesinde yetiştirilen endüstri bitkilerinin ekim alanı, üretim ve verimleri çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3'ten, Bölge'de yetiştirilen endüstri bitkileri içerisinde pamuğun, 38750 ha ile en yüksek ekim alanına sahip (%6.51) ürün durumunda olduğu görülmektedir. Bölge pamuk ekim alanının Türkiye genelindeki payı %5.23, üretimindeki payı ise %6.40'tır. 2790 kg/ha olan bölge pamuk verimi ülke ortalamasından oldukça yüksektir (%122.20). Bölgenin sahil kuşağında ekim alanı bulan pamuk geleneksel ürün deseni içerisinde buğdayla birlikte ana ürün olarak önemini korumaktadır.

Doğal koşulların ve tarımsal alt yapının elverişli olduğu yörelerde ikinci ürün olarak önerilen ilk bitki olan soyanın 1988 yılında bölgede 777 ha alanda üretimi yapılmıştır. Susam ve yerfıstığının ekim alanı sırasıyla 5315 ha ve 3836 ha'dır. Soya, susam ve yerfıstığının bölge ekim alanındaki payları % 1'in altında olmakla birlikte, bölgenin bu ürünlerin toplamı bakımından ülke ekim alanlarına ve üretimine katkısı % 22' yi aşmaktadır. Soya ve yerfıstığının oransal verimleri sırasıyla % 101.7 ve % 90.95 iken, susam belirgin derecede yüksek bir oransal verim (% 115.45) sergilemektedir.

Bölgenin yayla kesiminde yetiştirilen ve ekim alanı bakımından önemli iki ürün anason (14150 ha) ve şeker pancarı (11251 ha)'dır. Anasonun bölgede % 2.37'lik bir ekim alanı bulmasına karşın, Türkiye anason üretiminin yarısından fazlası (% 69.02) bu alandan karşılanmaktadır.

Bölgenin ürün deseni içinde yer alan diğer endüstri bitkilerinden ayçiçeği, aspir, patates, tütün, haşhaş ve kenevirin herbiri bölgede % 1'den daha az bir alana ekilmektedirler.

Bölgenin endüstri bitkileri bakımından diğer bir potansiyelini tıbbi bitkiler ve boya bitkileri oluşturur (Yüce¹ ve Çağırğan 1990). Bugün kimya ve ilaç sanayiindeki büyük teknik gelişmelere rağmen tıbbi bitkiler birçok ilacın hammadde kaynağıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmaya göre, halen sağlık alanında kullanılan ilaçların dörtte biri etken madde açısından bitkisel kökenlidir (Farnsworth ve Morris 1976). Diğer taraftan, örneğin bugün hemen hemen unutulmaya yüz tutmuş kök boya bitkisinden (*Rubia tinctorum* L.) elde edilen doğal boya ile boyanmış dokuma ve halılar özellikle yabancılar tarafından ısrarla aranmaktadır (Yüce ve Çağırğan 1990).

3.3. Yemeklik ve Yemlik Baklagiller

Batı Akdeniz Bölgesinde yetiştirilen yemeklik ve yemlik baklagillerin ekim alanı üretim ve verimleri Çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 4'e bakıldığında, bölgede toplam 89416 ha (% 15.03) alanda yemeklik dane baklagil tarımı yapıldığı görülmektedir. Bunun yanında, bu gruptaki bitkiler içinde nohut 83206 ha ekil iş ile dominant (% 93.06) ürün durumundadır ve bölgenin nohut verimi Türkiye ortalamasından yüksektir (% 109.09).

Bakla, bezelye, fasulye, mercimek ve börülce beraberce yemeklik dane baklagillere ayrılan alanın yaklaşık % 7' sini paylaşmaktadırlar.

Yemlik baklagiller içinde en yüksek ekim alanına fig (6413 ha) ve yonca (5232 ha) ulaşmaktadır. Korunga ve burçak ile birlikte bu ürünlerin bölge ekim alanı içindeki toplam payı % 2.35 gibi küçük bir oranda kalmaktadır.

4. SONUÇ

Batı Akdeniz Bölgesi Antalya, Burdur ve Isparta illerini kapsamaktadır. Bölgenin sahil ve yayla kesimleri değişik tarım sistemi uygulamalarını zorunlu kılan farklı ekolojilerdir. Bölgenin sahil kesiminde yıllık yağış toplamı 1000 mm'yi aşmakla birlikte yaz kuraklığı uzun ve şiddetlidir. Sahil kesiminin sulanır alanlarında büyük bir ikinci ürün potansiyeli bulunmaktadır. Yayla kesiminde yıllık yağışın düşük olması yanında yetiştirme dönemi içindeki dağılımının düzenli olmaması ve yıllık yağışın yıldan yıla büyük

dalgalanmalar göstermesi tarımsal üretimi kısıtlamaktadır. Bölgede tarla bitkilerine ayrılan alan 1988 verilerine göre 594853 ha'dır. Bu alan içerisinde % 68.61'lik payla tahıllar birinci, yemelik dane baklagiller (%15.03) ikinci, endüstri bitkileri (% 13.95) ise üçüncü sırada yer almaktadır. Son sırada bulunan yem bitkilerinin payı % 2.35'tir, Tahıllardan buğday ve arpa, baklagillerden nohut, endüstri bitkilerinden sahil kesiminde pamuk, yayla kesiminde anason ve şeker pancarı bölgede geniş ekim alanı bulan ürünler olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Anonim, 1974. Ortalama ve Ekstrem Kıymetler Meteoroloji Bülteni.
T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Devlet Meteoroloji işleri Gn.Md., Ankara.
- Anonim, 1984. Ortalama, Ekstrem Sıcaklık ve Yağış Değerleri Bülteni.
T.C. Başbakanlık Devlet Meteoroloji işleri Gh.Md., Ankara.
- Anonim, 1988. Tarımsal Yapı ve üretim. T.C. Başbakanlık Devlet istatistik Enstitüsü, Ankara.
- Famsvorth, N.R., and R.W. Morris, 1976. Higher Plants -The Sleeping Giant of Drug Development. Am.J.Pharm. 148:46-52. Tuğay, M.E., N. Kangal, M.i. Çağırğan ve C. Akdağ, 1985. Kuraklık Kavramı ve Türkiye, çölleşen Dünya ve Türkiye örneği Sempozyumu, 13-17 Mayıs 1985, Erzurum. Ata. üniv. Çevre Sorunları Arşt. Merk. s. 727-741.
- Yüce, s. ve M.i. Çağırğan 1990. Akdeniz Bölgesinin Endüstri Bitkileri, Tahıl üretim Potansiyeli ve Sorunları. Akdeniz Bölgesinde Tarımın Verimlilik Sorunları Sempozyumu, 7-9 Kasım 1990, Antalya, MPM Yayınları. No:433. s.149-160.